

DOI: <https://doi.org/10.36719/3005-3137/11/315>

Mirvari İsmayılova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Filologiya elmləri doktoru

Bakı, Azərbaycan

**Tarix elmləri doktoru, professor Qafar Cəbiyevin
“Girdiman. Tarixi və tarixi coğrafiyası” monoqrafiyası**

Professor Qafar Cəbiyev Girdiman tarixinin ayrı-ayrı problemlərinə dair çoxsaylı elmi məqalə və bir neçə fundamental tədqiqat əsərinin müəllifidir. Onun təqdim olunan “Girdiman. Tarixi və tarixi coğrafiyası” adlı əsərində Azərbaycan tarixşünaslığında ilk dəfə olaraq Qafqaz Albaniyasının inzibati-siyasi vahidlərindən biri olan Girdiman vilayətinin tarixi və tarixi coğrafiyası çoxsaylı yazılı qaynaqlar, zəngin arxeoloji material, təbii-coğrafi və etnik reallıqlar, o cümlədən qədim toponimlər əsasında fundamental səviyyədə araşdırılıb. Monoqrafiyada Girdiman problemi ilə bağlı uzun illər ərzində sovet tarixşünaslığında dominant olan ziddiyyətli və reallıqlardan uzaq olan ermənipərəst konsepsiyanın saxta və əsassız olduğu elmi cəhətdən təkzibolunmaz dəlillərlə sübuta yetirilib. Müəllif Girdimanın tarixi və tarixi coğrafiyası ilə bağlı erməni müəllifləri tərəfindən tarixşünaslığa gətirilmiş olan və nə yazıq ki, Azərbaycan tarixçiləri tərəfindən də təkrarlanmaqda olan iki qeyri-elmi yanaşmaya tam olaraq aydınlıq gətirmişdir. Birincisi, Girdiman vilayəti həmin müəlliflərin təqdim etdiyinə görə heç də ayrıca dövlət olmayıb. O, sadəcə qədim Azərbaycan dövləti olan Albaniyanın hərbi-siyasi, iqtisadi, dini və mədəni həyatında xüsusi yeri olan inzibati-siyasi vahidlərdən biri olub. İkinci yalnız yanaşma Girdiman ərazilərinin lokalizəsi ilə bağlıdır. Belə ki, son vaxtlaradək belə hesab edirdilər ki, Girdiman vilayəti əraziləri Albaniyanın qərbində və ya şimal-qərbində olub. Özü də bu yalnız və qeyri-elmi tezisi ilkin olaraq SSRİ Şərqşünaslıq İnstitutu Qafqazşünaslıq şöbəsinin rəhbəri akademik S.T.Yeremyan tərəfindən XX əsrin 30-40-cı illərində elmi dövriyyəyə gətirilib. Əfsuslar olsun ki, o vaxtdan keçən 60-70 il ərzində bu saxta tezis Azərbaycan tarixçiləri tərəfindən nəinki təkzib olunmayıb, əksinə ona çoxsaylı istinadlar edilib. Nəzərə alınmamışdır ki, yazılı qaynaqlarda Girdiman vilayətinin Albaniyanın qərbində və ya şimal-qərbində olduğuna dair heç bir məlumat yoxdur. O da nəzərə alınmamışdır ki, Girdiman çayı, VI-VII əsrlərə aid Girdiman və Cavanşir qalaları, Girdiman vilayətinin qarnizon şəhəri olan Mehrəvan, Cavanşirin və onun ulu babalarının adını daşıyan yer adları və bu qəbildən olan çoxsaylı digər arxeoloji abidələr, nəhayət, Sasani hökmdarları tərəfindən Dərbənd keçidini möhkənləndirmək məqsədilə Girdiman vilayətinə köçürüldüyü bildirilən irandilli əhalinin (tatlar) məskunlaşdırıldığı yerlər Albaniyanın qərbində deyil, məhz Şirvan ərazisindədir. Bütün bunların dərinə və hərtərəfli təhlili əsasında müəllif son olaraq belə bir qənaətə gəlmişdir ki, Girdiman vilayəti heç də ayrı-ayrı müəlliflərin yazdığı kimi Albaniyanın qərbində və ya şimal-qərbində deyil, məhz Şirvan ərazisində olub.

Əsərdə Girdiman vilayəti ilə yanaşı, Girdiman şəhəri, yazılı qaynaqlarda üç il ərzində tikildiyi bildirilən Girdiman qalası, Cavanşirin inşa etdirdiyi Allah evi - Girdiman məbədi barədə də ətraflı bəhs olunur. Müəllifin Girdiman vilayətinin Albaniyanın hərbi-siyasi, iqtisadi, dini və mədəni həyatında yeri, xüsusən də alban hökmdarı Cavanşirin görkəmli dövlət xadimi, cəsur sərkərdə və mahir diplomat obrazı barədə araşdırma və mülahizələri də elmi cəhətdən yeni olmaqla bərabər, həm də maraqlı və oxunaqlıdır.